

«БЕКТЕМИН»

К. Тыныстанов атындагы
ЫМУнун илимий иштери
боюнча проректору, т.и.д., профессор
Зиялиев К.Ж.

«13» 12 2019-ж

Сапарбаева Уулай Чымыровнанын «6-класста биологияны окутуунун каражаттар системасын түзүү жана аны колдонуу методикасы» аттуу 13.00.02 - окутуунун жана тарбиялоонун теориясы менен методикасы (биология) адистиги боюнча илимдин кандидаты окумуштуулук даражасын изденип алуу үчүн жазылган диссертациялык ишине жетектөөчү мекеменин

ПИКИРИ

Сапарбаева Уулай Чымыровнанын диссертациялык иши мектептин 6-классынын биологиясын окутууда, окутуунун каражаттарын системалоого жана аны колдонуу методикасын иштеп чыгууга арналган, толук бүткөрүлгөн жана өз алдынча аткарылган жумуш болуп эсептелет.

1. Изилдөөнүн адистикке дал келиши.

У.Ч. Сапарбаева тарабынан сунушталган 13.00.02 – окутуунун жана тарбиялоонун теориясы менен методикасы (биология) адистиги боюнча «6-класста биологияны окутуунун каражаттар системасын түзүү жана аны колдонуу методикасы» деген темадагы кандидаттык диссертациясы биологияны окутуунун методикасы адистигинин талаптарына жооп берет. Диссертациялык изилдөөдө билим берүүнүн жаңы стандартынын талаптарына ылайык негизги мектептин 6-классында биология боюнча окутуунун каражаттар системасы түзүлүп, аларды окуу процессинде колдонуу методикасын иштелип чыккан жана алардын эффективдүүлүгү эксперимент аркылуу тастыкталган. Аталган диссертациялык иш Д 13.18.577 диссертациялык кеңештин профилине туура келет. Диссертацияда

И. АРАБАЕВ атындагы КЫРГЫЗ МАМАЛЕКЕТТИК УНИВЕРСИТЕТИ
КЫРГЫЗСКИЙ ГОСУДАРСТВЕННЫЙ УНИВЕРСИТЕТ им. И. АРАБАЕВА
№ 2/10 "16" 2019.ж/2

өсүмдүктөрдүн морфологиялык, анатомиялык жана физиологиялык түзүлүшүн окутууда колдонулуучу каражаттардын системасын пайдалануунун методикалык шарттары, аларга коюлган талаптар принциптер иштелип чыгып, 6-класстын окуучуларынын окуу иш-аракеттерин түрдүү ыкмаларды пайдалануу менен уюштуруу сунушталган. Аталган диссертациялык иш 13.00.02 – окутуунун жана тарбиялоонун теориясы менен методикасы (биология) адистигинин паспортуна дал келет.

2. Теманын актуалдуулугу жана мамлекеттик программалар менен байланышы. Кыргызстандын ар бир жараны билим алууга укуктуу экендиги баса көрсөтүлгөн Кыргыз Республикасынын Конституциясында, Кыргыз Республикасынын 2015-жылдагы билим берүүнүн мамлекеттик стандартынын талаптарына ылайык окуу программаларына, окуу пландарына бир топ өзгөртүүлөр киргизилгени анык. Аларда окуучулардын компетенттүүлүгүнө, биологиялык билимдин фундаменталдык өзөгүнө жана мазмундук тилкелерге жараша билим берүү талаптары коюлган.

Каражаттарды колдонуу билим берүүнүн максатына жана методдоруна адекваттуу ыкмалар менен берилиши керек экендиги дидактикада далилденген (А.С. Барков, А.В. Даринский, И.Я. Лернер, М.Н. Скаткин ж.б.). Биологияны окутуунун методикасынын тарыхында сабактарда көрсөтмө куралдар жана аларды пайдаланылышы жөнүндө изилдеген көрүнүктүү методист-биологдор А.В. Козырь, С.А. Павлович, Н.А. Пугал, А.М. Розенштейн ж.б. белгилүү. Бирок, биологияны окутуунун методикасы боюнча жүргүзүлгөн илимий-изилдөөлөрдө окутуу каражаттары билим берүүнүн максатына багытталып, ал эми билимдин сапатына, мазмунуна карата каражаттарды системага келтирүү механизмдери изилденген эмес.

Кыргызстандын шартында болсо бир топ окумуштуулар диссертациялык изилдөөлөрүндө биологиядан окуу-көрсөтмө куралдардын түрлөрү, аларды пайдалануу боюнча методикалык сунуштарды берүүгө аракет жасашкан. Мисалы, Н.Н. Ляшенко, Б.С. Тетенькин, А.Г. Головкова, Г.В. Благодарова, А. Ысыкеев, М.М. Ботбаева, М. Субанова, Д.Ж. Джоокаев,

М.А. Сатыбекова, Д.А. Эмилбекова ж.б.лар. Бирок бул изилдөөлөрдө биологиялык негизги түшүнүктөрдү калыптандырууда окутуу каражаттары бир бүтүн система катары каралбаган. Биология боюнча окуу программасын ишке ашырууда керек болгон окуу каражаттарынын бирдиктүү системасынын түзүлүшү илимий-теориялык жактан негизделген эмес.

Азыркы учурда республикабыздын орто мектептериндеги иш-тажрыйбаларга байкоо жүргүзүү көрсөткөндөй сабактарда колдонулуп жаткан өсүмдүктөрдүн түрлөрү, алардын илимий жана элдик аталыштарын таанып-билүү, өсүмдүктөрдүн жашоо-тиричилигиндеги, экологиясындагы мыйзамченемдүүлүктөрдү окуп-үйрөнүү окуучулардын кабыл алуусунда көп кыйынчылыктарды туудурат. Жаңы түзүлгөн 6-класстын биологиясынын программасына, мазмунуна жараша окутуу каражаттарын шайкештикте колдонуу менен таанып-билүү мыйзамына ылайык системасын түзүү зарылдыгы келип чыккан.

Мына ушул айтылгандардан улам У.Ч. Сапарбаеванын илимий изилдөөсүнүн актуалдуулугу шек туудурбайт деп санайбыз.

Диссертациянын темасына байланыштуу адабий булактарды жана мектептеги окуу-тажрыйба иштерин анализдөө, биологиялык билим берүү процессине коюлган талаптарды жүзөгө ашырууда төмөнкүдөй объективдүү **карама-каршылыктардын** бар экендигин көрсөткөн:

- негизги мектептеги 6-класстын биологиясынын жаңыланган мазмунуна учурда колдонулуп жаткан каражаттардын методикалык милдеттеринин дал келбегендиги;

- биологияны окутууда мугалимдердин окутуу каражаттарын системалуу колдонууга болгон муктаждыгы менен заманбап талапка ылайык келген каражаттардын системасынын түзүлбөгөндүгү;

- жаңы түзүлгөн окутуу каражаттар системасын натыйжалуу колдонуунун зарылдыгы менен аларды пайдалануунун илимий-методикалык маселелеринин иштелбегендиги. Ушул карама-каршылыктарды чечүү үчүн төмөнкүдөй максат коюлган: 6-класстын биологиясынын мазмунуна ылайык

келген окуу каражаттарынын системасын түзүү, ал системаны окутуу процессинде колдонуунун методикасын иштеп чыгуу, мектеп практикасына киргизүү. Мына ушул максатка жетүүдө илимий изилдөө жүргүлүп, төмөндөгүдөй милдеттер коюлган:

1. Биологиялык билим берүүдө окутуу каражаттарынын системасынын маанисин аныктоо жана аны түзүүнүн теориялык негиздерин изилдөө.
2. Негизги мектепте биологияны окутуунун каражаттар системасын түзүүнүн, аларды пайдалануунун теориядагы жана практикадагы абалын талдоонун натыйжасында каражаттар системасын түзүү.
3. 6-класстын биологиясы боюнча түзүлгөн окутуу каражаттар системасын колдонуу методикасын иштеп чыгуу.
4. Биология боюнча түзүлгөн окутуу каражаттар системасынын эффективдүүлүгүн педагогикалык экспериментте сыноо жана анын жыйынтыктарын талдоо.

Жогорудагы милдеттер диссертациянын үч главасында каралып, толук бойдон чечилген жана жыйынтыктары чыгарылган.

3. Изилдөөнүн илимий жаңылыгы жана теориялык баалуулугу:

- биологияны окутуу каражаттарынын системасын түзүү проблемасынын теориядагы жана практикадагы абалы изилденгендиги;
- биологиялык түшүнүктөрдү калыптандырууга негизделген, азыркы мазмунга адекваттуу каражаттардын системасын түзүүнүн методикалык шарттары, талаптары жана аларды колдонуу методикасы аныкталгандыгы;
- иштелип чыккан 6-класстын биологиясын окутуу каражаттарынын системасынын натыйжалуулугу, анын мыйзамченемдүүлүктөрү педагогикалык эксперимент аркылуу текшерилгендиги жана жыйынтыктары илимий жактан тастыкталгандыгы.

Изилдөөнүн негизги илимий натыйжалары боюнча 7 окуу-методикалык колдонмо жана 17 илимий макала жарыяланган, анын ичинен 2 макала Россиядагы мезгилдик жана 3 макала РИНЦ системасындагы, 5 макала КР ЖАКтын тизмесиндеги илимий журналдарда жарык көргөн.

4. Изилдөөнүн жыйынтыктарынын практикалык маанилүүлүгү.

Изилдөөдө иштелип чыккан, негизги мектепте 6-класстын биологиясын окутууда каражаттардын системасын, аларды пайдалануу методикасын жана ыкмаларын орто мектептин биология мугалимдери, педагогикалык жогорку окуу жайлардын студенттери өз тажрыйбаларына пайдаланышса болот. Андан тышкары окуучулар жана мугалимдер үчүн иштелип чыккан окуу дептери, лабораториялык-практикалык иштерди өткөрүүгө карата методикалык колдонмолорду, окутуунун технологияларын орто мектептин биология мугалимдери жана окуучулары азыркы учурда пайдаланууда.

5. Коргоого коюлуучу негизги жоболор:

1. Биологиялык билимдердин мазмунунун фундаменталдык өзөгүн түзгөн илимий түшүнүктөрдүн калыптанышына таасир берүүчү окутуу каражаттар системасы жөнүндөгү жоболор.

2. Негизги мектепте биологияны окутуунун каражаттар системасын түзүүнүн, аларды пайдалануунун илимий-теориялык өбөлгөлөрү.

3. 6-класстын биологиясы боюнча түзүлгөн окутуу каражаттар системасын колдонуу методикасынын илимий-методикалык негиздери.

4. Биология боюнча түзүлгөн каражаттар системасынын 6-класстын окуучуларынын билим деңгээлине таасирин аныктоочу педагогикалык эксперименттин жыйынтыктары.

Изилдөөнүн оң натыйжалары менен бирге эле диссертациялык иштен төмөндөгүдөй айрым бир мүчүлүштүктөрдү кездештирүүгө болот:

1. Эксперимент көп мектептерде жүргүзүлгөнү менен үч эле мектептин жыйынтыгы берилген. Көбүрөөк бергенде салыштыруу айкыныраак болмок.

2. Окуучулардын билимин текшерүүнүн сапаттык критерийлери диссертацияда кенен берилген, ал авторефератта да чагылдырылган болсо түшүнүктүүрөөк болмок.

3. Диссертациянын жана авторефераттын мазмунунан стилистикалык жана орфографиялык айрым каталарды байкоого болот, мисалы мыйзамченемдүүлүк деген сөз чогуу жазылып калган.

Бирок көрсөтүлгөн мүчүлүштүктөр диссертациянын жалпы мазмунуна, илимий деңгээлине таасирин тийгизбей тургандыгын белгилеп кетебиз.

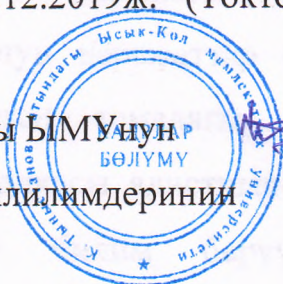
ЖЫЙЫНТЫК

Сапарбаева Уулай Чымыровнанын “6-класста биологияны окутуунун каражаттар системасын түзүү жана аны колдонуу методикасы” аттуу 13.00.02 - окутуунун жана тарбиялоонун теориясы менен методикасы (биология) адистиги боюнча педагогика илимдеринин кандидаты илимий даражасын изденип алуу үчүн жазган диссертациялык иши Кыргыз Республикасынын Жогорку аттестациялык комиссиясынын “Окумуштуулук даражаларды ыйгаруу тартиби жөнүндөгү жобонун” 10-пунктунун талаптарына ылайык келет.

Ал эми изденүүчү Сапарбаева Уулай Чымыровна 13.00.02 - окутуунун жана тарбиялоонун теориясы менен методикасы (биология) адистиги боюнча педагогика илимдеринин кандидаты окумуштуулук даражасын алууга татыктуу деп эсептейбиз.

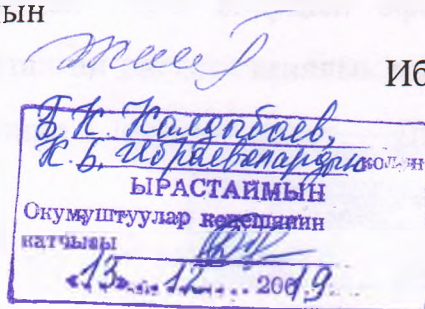
Изденүүчү Сапарбаева Уулай Чымыровнанын диссертациялык иши К.Тыныстанов атындагы Ысык-Көл мамлекеттик университетинин табигый илимдер жана дене тарбия факультетинин табигый илимдер кафедрасынын кеңейтилген отурумунда 13.12.2019ж. (Токтом № 4) каралып талкуланды.

К.Тыныстанов атындагы ЫМУнун
профессору, биология илимдеринин
доктору

Калдыбаев Б.К.

К.Тыныстанов атындагы ЫМУнун
“табигый илимдер” кафедрасынын
башчысы, ага окутуучу

Ибраева К.Б.